

السلامة للجميع

رهیافت های آیین دادرسی کیفری در پرتو
نظریه های نوین جرم ساسی

مؤلف:

گلرخ جلال

جمهوری اسلامی ایران
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

سخت‌نوش

انتشارات

تأسیس ۸۷۱۸

سرشناسه	: جلاله، گلرخ، ۱۳۵۴ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: رهیافت‌های آیین دادرسی کیفری در پرتو نظریه‌های نوین جرم‌شناسی / مولف گلرخ جلاله.
مشخصات نشر	: تهران : گروه آموزشی مدرس: سنجش و دانش، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲۰-۱۶۰۰-۳-۲
وضعیت فهرست نویسی	: فیاپا
یادداشت	: کتابنامه ۲۰۰۱-۱۰۰۱
موضوع	: آیین دادرسی کیفری - ایران
موضوع	: Criminal procedure -- Iran
موضوع	: حقوق جزا -- ایران
موضوع	: Criminology -- Iran
رده بندی کنگره	: ۴۶۱۰-KMH
رده بندی دیویی	: ۵۵۰۵/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۷۰۴۱۵۵

عنوان: رهیافت‌های آیین دادرسی کیفری در پرتو نظریه‌های نوین جرم‌شناسی

مولف: گلرخ جلاله

ناشر: انتشارات سنجش و دانش

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

صفحه آرایه: مهدیه مخبری

طراح جلد: مهتاب دوستی

ناظر: نسرين خانی

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

«کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است»

بهاء: ۲۵۰۰۰۰ ریال

چاپ و نشر: تهران، ملارد، مارلیک، بلوار هفت تیر، مجتمع تجاری اداری امیر، آکادمی تخصصی دکتری تلفن تماس: ۰۲۱-۶۵۱۴۰۰۲۷

فروشگاه: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، پلاک ۱۲۶، وب سایت: www.sanjesh.ir پست الکترونیک: ketab.sanjesh@gmail.com

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
کلیات	۱
مقدمه	۲
پیشینه	۶
فصل اول	۱۵
مفهوم شناسی و مبانی نظری	۱۵
مقدمه	۱۶
مفهوم شناسی	۱۶
جرم شناسی و دیدگاه جرم شناسانه	۱۷
آیین دادرسی کیفری	۱۷
معرفی برخی نظریه های جرم شناسانه	۲۱
تئوری انتخاب عقلانی	۲۱
مدل پیشرفت اجتماعی	۲۲
نظریه ترکیبی البوت	۲۴
مکتب شیکاگو	۲۷
نظریه معاشرت ترجیحی	۲۹
نظریه فشار	۳۰
نظریه جمهوری خواه	۳۲
مکتب جرم شناسی راست جدید	۳۳
مکتب عدالت ترمیمی	۳۷
مبانی گرایش قانون به یافته های جرم شناسی	۳۸
مبانی فلسفی گرایش قانون به یافته های جرم شناسی	۴۱
عنصر مصلحت	۴۲
مصالح فردی	۴۴
مصالح عمومی	۴۵
عنصر طریقت	۴۶
پیشگیری از ضرر به شهروندان	۴۸
افکار عمومی	۵۰
عدالت محوری در قوانین آیین دادرسی کیفری	۵۳

۵۹		مبانی حقوقی گرایش قانون به یافته های جرم شناسی
۶۱		مکتب مصلحت گرایی حقوقی
۶۴		مکتب واقع گرایی حقوقی
۶۶		مکتب حقوق طبیعی
۷۲		فصل دوم
۷۲		تأثیر نظریات جرم شناسی بزه دیده مدار و جامعه مدار
۷۲		بر قانون آئین دادرسی کیفری
۷۳		تأثیر نظریه های جرم شناسی بر قانون آئین دادرسی کیفری در راستای حمایت از بزه دیده
۷۳		ارجاع به بیانجگری با رضایت طرفین
۷۵		اعطاء مهلت به متهم جهت تصالح گذشت شاکی یا جبران خسارت ناشی از جرم
۷۷		تقدیم دادخواست ضرر و زیان
۷۷		تعویق صدور حکم
۸۰		قرار بایگانی کردن پرونده
۸۲		تأثیر نظریه های جرم شناسی بر قانون آئین دادرسی کیفری در راستای حمایت از جامعه
۸۲		جنبه عمومی و جنبه خصوصی جرم
۸۳		کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۸۳		حریم خصوصی و حقوق اساسی مردم و شهروندان
۸۴		وظایف و اختیارات دادستان به عنوان مدعی العموم
۸۵		وظایف و اختیارات بازپرس و حدود آن
۸۶		شناسایی حق طرح شکایت برای سازمان های مردم نهاد
۸۷		مکانیسم حمایت از بزه دیده، شاهد و مطلع و خانواده متهم
۸۷		ممنوعیت از تعویق صدور حکم
۸۹		فصل سوم
۸۹		تأثیر نظریات جرم شناسی بزهکار مدار
۸۹		بر قانون آئین دادرسی کیفری
۹۰		تغییر در تعریف قانون آئین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن
۹۱		بزهکار مداری در پرتو نظریات جرم شناسی نوین در مرحله کشف جرم
۹۱		لزوم تفهیم مکتوب و مستند حقوق متهم
۹۱		حق حضور وکیل و ملاقات با متهم

۹۲	حقوق متهم و وظایف قانونی ضابطان دادگستری
۹۴	بزهکار مداری در پرتو نظریات جرم شناسی نوین در فرآیند تعقیب، تحقیق و دادرسی
۹۴	لرؤم رعایت حقوق مساوی طرفین پرونده و ضرورت رعایت حقوق اساسی بشری و شهروندی مردم
۹۵	حق دفاع و حقوق متهم
۹۵	حق دفاع و وکالت در فرایند دادرسی کیفری
۹۶	حق حضور و دخالت وکیل در تحقیقات مقدماتی
۹۶	تضمین حق دفاع قانونی وکیل مدافع
۱۰۱	مطالعه پرونده و قرار عدم دسترسی به مدارک پرونده
۱۰۲	الزام بازپرس به رسمیت گی، جهات و دلائل جدید ابرازی از سوی متهم یا وکیل وی و آخرین دفاع
۱۰۲	تشکیل دادسرای تخصصی و موضوعی
۱۰۲	تجویز ارائه اسناد و مدارک غیر ملقه بندی شده و غیر ممنوعه
۱۰۳	منع انتشار مطالب و مدارک پرونده
۱۰۴	ارسال تصویر کیفرخواست برای متهم
۱۰۴	اعتراض به قرارهای بازپرسی
۱۰۵	قرار ترک تعقیب
۱۰۶	قرار تعلیق تعقیب
۱۰۹	منع تحقیق در جرایم منافی عفت
۱۱۰	بزهکار مداری در پرتو نظریات جرم شناسی نوین در مرحله اجرای حکم
۱۱۰	تکلیف به بررسی وضعیت متهمان زندانی
۱۱۰	تعلیق اجرای مجازات
۱۱۳	تشکیل پرونده شخصیت
۱۱۵	گسترده گی جرایم قابل عفو
۱۱۸	فهرست منابع

مقدمه

در بسیاری از کشورها با وجود این که قوانین و مقررات آیین دادرسی کیفری به عنوان قوانین شکلی و آمره حاکم بر رسیدگی های قضایی به صورت یکطرفه از سوی مقنن وضع می گردند، دستخوش تغییر و تحولات می شوند که عمده این تحولات، ناشی از نتایج تحقیقات و یافته های علوم جرم شناسی و شاخه های آن است. علیرغم اینکه جرم شناسی به عنوان یک رشته علمی با سابقه نه چندان طولانی و با توجه به دیدگاه انتقادی و بیطرفانه، چندان مورد استقبال حکام نیست. نمی باشد، اما در قوانین کیفری و به ویژه در آیین دادرسی کیفری نفوذ کرده و اهداف مترقی، مساوات را برای آن در نظر گرفته است. از نمونه های این تحولات می توان به تغییرات علمی در عدالت ترمیمی، توجه به بازاجتماعی کردن بزهکاران، رویکردهای مدیریتی جرم شناسی در آیین دادرسی کیفری و بهبود عملکرد در مراحل چهارگانه تعقیب، تحقیق، رسیدگی و اجراء، حکم اشاره نمود. در این تحقیق سعی شده است که جلوه های عینی و عملی بهره گیری از آیین دادرسی کیفری در قانون اخیرالنصوب آیین دادرسی کیفری یعنی قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ اصلاحی ۱۳۹۴ مورد نقد و بررسی قرار گیرد.

جرم شناسی به عنوان یکی از رشته های علوم جنایی عمری در حوزة یک سده دارد. به عقیده عده ای از جرم شناسان، تولد جرم شناسی علمی تا اندازه زیادی ناشی از شکست حقوق و نظام کیفری در مبارزه با جرم و کنترل بزهکاری بوده است. حقوق کیفری مدرن عمدتاً ریشه در تحولات فکری، فلسفی، علمی، حقوقی و ... دو سده اخیر دارد که بی تردید جرم شناسی که در نیمه دوم سده نوزدهم متولد شد، نقش قابل توجهی در این تحولات داشته است. فرایند تولد و تحول جرم شناسی در ایران به دلایل سیاسی، اجتماعی و علمی به ترتیبی بوده است که بسیاری از جنبه های جدید و پویای این رشته مناسبت طرح و بحث و تحول را نداشته است و بنابراین قضاوت برخی از حقوق دانان کیفری در مورد این رشته مطالعاتی بدون

توجه به کل تحولات آن و اغلب یک بعدی صورت می‌گیرد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳؛ دیباچه کتاب شناخت جرم‌شناسی). مروری بر کثرت جرائم در عالم و در کشور ما بازگو کننده این واقعیت است که بزهکاری یکی از بلاهای بزرگ امروز ماست. برخی به دنبال آنند که بفهمند چه علت و یا عللی وجود دارد که در جامعه ای معین و با ساختاری مشخص عده ای با ارتکاب جرائم زندگی می‌کنند و گاه زندگی خود را نیز برای اینگونه زیستن از دست می‌دهند. چگونه است که در چنین جامعه ای «الف» و نه «ب» آدم می‌کشد؟ جامعه در این میان چه نقش دارد و چگونه می‌تواند پیشگیری از جرم نماید؟ چرا برخی جرائم بیشترند و برخی کمتر؟ چرا برخی نقاط جرم پرور است و برخی نیست؟ چرا مردان بیش از زنان مرتکب جرم می‌شوند و بالعکس؟ چگونه است که مجرم با ارتکاب جرم هم خود را دچار خطر می‌سازد و هم دیگری را و بسیاری چراهای دیگر که قرن‌ها بی جواب مانده است. علم جوان جرم‌شناسی می‌کوشد تا به این مسائل و بسیاری دیگر در حد توان پاسخ گوید. جرم‌شناسی به عنوان شاخه ای از علوم اجتماع، میل تحول سریع علم در قرن اخیر سعی در شناخت علمی قسمتی از مسائل تخیلی بشر کرده و به ویژه هم خود را بر توجه به علل وقوع جرم معطوف داشته است بی آنکه گرفتار تخیلات تیره ای نشود و یا دستخوش پیشداوری‌های زودگذر گردد. در این راه جرم‌شناسان نه مدعی شناخت همه علت‌ها هستند و نه امیدوار به نتیجه بخش بون همه درمان‌ها، بلکه کوشش ایشان در حد امکان و استطاعت کمک به دیگر علما، کارشناسان و متخصصان علوم انسانی و اجتماعی است تا بتوانند «اولاً» با شناختن علل جرم، اقدامات پیشگیرانه ای برای مصونیت جامعه از بزه پیدا نمایند و با تفسیر و تجربه نتایج حاصله در تکمیل این اقدامات موفق شوند. ثانیاً انسان مجرم را بشناسند و بدانند برای چه مرتکب جرم شده و چگونه می‌توان او را برای بازگشت به جامعه آماده کرد، ثالثاً مجازات‌ها و بخصوص زندان را با اقداماتی جدی به محیطی درمانی و تربیتی تبدیل کنند تا کیفر بیش از آنکه جرم پرور باشد، اصلاح کننده گردد که نتیجه این شناخت و درمان هم به نفع مرتکب

جرم است و هم جامعه را مصون خواهد داشت و نیز تلاش نمایند تا تاز تدابیر و اقداماتی پیشگیرنده به جای مجازات‌ها بهره‌گیری کنند (نوربها، ۱۳۸۹).

دانشمندان علم جرم‌شناسی در راستای اهداف فوق‌الذکر به ارائه نظریات مختلفی پرداخته‌اند که مجموعه‌ای از آنها به عنوان نظریات مدرن جرم‌شناسی تأثیر بسزایی در آیین دادرسی کیفری کشورها داشته است و مقنن کشور ما نیز در تصویب قوانین کیفری در سال ۱۳۹۲ با به‌کارگیری این یافته‌های جدید، مسیری نوین و مرقی در آیین دادرسی کیفری گشوده و به نهادهایی چون ترک تعقیب، قرار بایگانی پرونده، تعلیق تعقیب، اعطای مهلت به متهم برای تحصیل گذشت شاکی، ا حبران خسارت ناشی از جرم، میانجیگری، کیفیات مخففه، تعویق صدور حکم، تعلیق حرا مجازات، نظام‌های نیمه آزادی و آزادی مشروط و مجازاتهای جایگزین حبس، تفکیک مقام تعقب از مقام تحقیق و غیره را وارد نظام دادرسی کیفری ایران نموده است. این مجموعه قصد دارد به بررسی تأثیر نظریات مدرن در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ بپردازد.

مسأله تحقیق بررسی تأثیر نظریات جرم‌شناسی مدرن بر قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ می‌باشد.

جرم‌شناسی دانش شناخت علل جرم، معالجه مجرم و پیشگیری از وقوع جرم است. جرم‌شناسی می‌کوشد افرادی را که بر اثر تأثیرات عوامل مختلف فردی یا اجتماعی دست به ارتکاب بزه آلوده‌اند با استفاده از امکانات و راه‌های مختلف دوباره جامعه پذیر نموده و از او فردی سازگار با محیط بسازد. اجرای این رسالت با استفاده از روش‌های مختلف از جمله بررسی و شناخت انگیزه‌های جرم و شخصیت مجرم، دگرگون نمودن قوانین در جهت اصلاح مجرم و پیشگیری صورت می‌گیرد (نجفی توانا، ۱۳۹۴). در جرم‌شناسی نظری، جرم‌شناس با مطالعات میدانی و استفاده از آمار جنایی در تلاش برای علت‌شناسی جرم است و پس از مطالعات خود تئوری پردازی می‌کند و از جهت تثوریک و علمی می‌توان گفت سایر

رشته‌های جرم‌شناسی را تغذیه می‌کند به عنوان مثال، جرم‌شناسی به نام گابریل تارد آمریکایی اعتقاد دارد جرم و تمایل به ارتکاب آن، ناشی از تقلید است و یا جرم‌شناسی به نام ساترلند اعلام نمود که علل تکوین جرم معاشرت با افراد تبه‌کار است و نظریه ای به نام معاشرت ترجیحی را پدید آورد. نظریه پردازان، امروزه در مورد اینکه مجرمان آدم‌های منطقی هستند و از اطلاعاتی آماده و در دسترس استفاده می‌کنند تا تصمیم بگیرند که آیا جرم کار بالارزش و مفیدی است یا نه، و آیا ارتکاب جرم به نفع آنان است، بحث می‌کنند. تئوری بازدارندگی و عقده است که این انتخاب به وسیله ترس از مجازات شکل می‌گیرد (سیگل، ۱۳۸۵). جرم‌شناسی دانشی نوظهور است که یکی از جلوه‌های باشکوه و درخشان کنجکاوی ژرف و گسترده و همه‌جانبه دانشمندان و متخصصان بشر دوست است. جرم‌شناسی در این کنجکاوی، همه دانش‌های تجربی و انسانی از روانشناسی، روانپزشکی، زیست‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم پرورشی، تاریخ، فرهنگ، ملی، اقتصاد، آمار، بوم‌شناسی و رشته‌های دیگر علوم را برای سعادت انسانی و جامعه به خدمت خود درآورده است و به راستی وعده‌گاه تمام علوم است. شناخت عوامل جرم‌زا، پیشگیری از وقوع جرائم و نابهنجاری‌ها، گشودن گره‌های کور مشکلات اجتماعی، گذرذاتی محیط زیست انسانی و بهسازی آن، تشخیص حالت خطرناکی و اصلاح اخلاقی و درمان تن و روان بزه‌کاران و پرورش مجدد آنان وجهه همت این دانش ترکیبی است (کی‌نیا، ۱۳۶۹). با پیشرفت علم جرم‌شناسی و ارائه نظریه‌های جدید مبتنی بر روش‌های تجربی و میدانی، قانونگذاران کشورهای مختلف یافته‌های این علم در قوانین کیفری خود بکار گرفته و قوانین دادرسی کیفری را با اهداف آن همسو نمودند. قانونگذار ایران نیز از این قافله عقب نمانده و در تصویب قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۱۳۹۲ سعی در بکارگیری نظریات نوین جرم‌شناسی با هدف بررسی و کشف علل و عوامل ارتکاب جرم و متعاقب آن ارائه راهکار با هدف پیشگیری و اصلاح نموده است.